

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ЛЯШЕНКО Надія Анатоліївна

УДК 347.957+965.45

**ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З
ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ РОЗГЛЯДІ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ**

Спеціальність:12.00.03- цивільне право і цивільний процес; сімейне
право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ-2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник : доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
ФУРСА Світлана Ярославівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри
нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
КЛИМЕНКО Оксана Михайлівна
завідувач відділу проблем розвитку національного за-
конодавства Інститут законодавства Верховної Ради
України
кандидат юридичних наук, професор
ГОПАНЧУК Василь Степанович
професор кафедри цивільно — правових
та господарсько-правових дисциплін факультету №2
Національної академії внутрішніх справ

Захист відбудеться «16» травня 2017 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.10 в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 04119, м. Київ, вул. Мельникова 36/1, зала засідань вченої ради Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Із дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці ім. М.Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01 м. Київ, вул. Володимирська, 58, к. 12.

Автореферат розіслано «11» квітня 2016 року.

Учений секретар спеціалізованої
вченої ради

А.О.Кориневич

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Тема наукової праці є новою, оскільки у ній досліджуються питання застосування практики Європейського суду з прав людини (надалі - ЄСПЛ) при розгляді цивільних справ з метою удосконалення цивільного судочинства в період стратегічного реформування судової системи в Україні. Але не можна оптимізувати лише цивільне судочинство, коли в державі висуваються істотні зауваження до всього суддівського корпусу, відсутні системні зв'язки між різними видами судочинства, а виконання рішень ЄСПЛ відбувається формально і без врахування його позитивної практики.

Така ситуація обумовлена тим, що переважна більшість фахівців сприймає практику ЄСПЛ лише як спосіб відновлення прав громадян, коли вичерпані усі можливі, передбачені законодавством України, способи захисту прав людини. Авторська ж концепція зводиться до багатофункціонального сприйняття і аналізу практики ЄСПЛ, починаючи як із кількості звернень громадян України до цього суду, аналізу його повноважень та процедури діяльності, так і самих рішень, не ідеалізуючи при цьому їх значення, а розцінюючи ці фактори як сигнал для кардинальної перебудови судової системи України. Позитивне враження від практики ЄСПЛ складається не тільки за рахунок тлумачення професійними суддями норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (надалі-Конвенція), а й окремих думок, висловлених ними при розгляді цивільних справ. Однак, автор далекий від ідеалізації рішень ЄСПЛ, оскільки критичний аналіз окремих їх положень надає підстави зробити висновок про деяку їх недосконалість, яка пов'язана з недосить кваліфікованим представництвом інтересів України в цьому суді, відсутністю реальної змагальності в процесі розгляду справи тощо.

Аналіз звернень громадян України до ЄСПЛ ставить як перед науковцями, так і практиками питання про необхідність перегляду підстав звернення та вироблення компромісних варіантів вирішення таких спорів самою державою.

Для сучасного сприйняття практики ЄСПЛ для правової системи України, науки цивільного процесу та цивільного судочинства важливе значення мають праці таких вчених як: С.С. Бичкової, О.О. Борисової, С.В. Васильєва, М.К. Галлянтича, Г. Гауксдоттіра, В.О. Гурєєва, Й. Дінстейна, І.О. Ізарової, В.В. Комарова, Х.-І. Кремера, Д.Б. Малешина, М. Мартінза, Р.М. Мінченко, М. Мітса, Ю. Д. Притики, Г. Ресса, А.Р. Султанова, Г.П. Тимченка, Г.Д. Ульотової, С.Я. Фурси, Є.І. Фурси, Д. Шпильмана, М.Й. Штефана, В.В. Яркова та ін.

В роботі враховано останні праці вчених, які досліджувати практику ЄСПЛ, зокрема, Капустинського В. А. «Вплив діяльності Європейського суду з прав людини на формування національних правозахисних систем і дотримання державами стандартів захисту прав людини», Абдрашитової В.З. «Теоретико-правові основи виконання рішень ЄСПЛ», Іванця І.П. «Правові проблеми виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ в сфері приватного права».

Проте дана наукова праця є комплексним дослідженням процесуальних аспектів застосування практики ЄСПЛ при розгляді судом цивільних справ з урахуванням новітніх тенденцій до перебудови судової системи України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах наукової теми «Доктрина права у правій системі

України: теоретичний і практичний аспекти» (тема № 11БФ042-01, державний реєстраційний номер 111U008337), яка досліджується на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є науково-теоретичне обґрунтування та систематизація знань про практику ЄСПЛ в контексті розвитку науки цивільного процесу, збільшення гарантій для громадян на об'єктивне і законне вирішення цивільних справ судами, а також поліпшення організації правосуддя та якості цивільного судочинства.

Для досягнення мети сформульовані такі задачі:

- сформулювати визначення поняття «практика ЄСПЛ»;
- визначити вплив практики ЄСПЛ на судову систему та цивільне судочинство;
- проаналізувати проблеми, які мають місце при розгляді цивільних справ судами, на який може позитивно вплинути практика ЄСПЛ;
- проаналізувати проблеми з виконанням рішень ЄСПЛ з метою комплексного впровадження європейського досвіду в правову систему України і, зокрема, в цивільний та виконавчий процес;
- внести пропозиції щодо змін та доповнень до ЦПК України, законодавства про виконавче провадження, направлених відповідно на здійснення судочинства справедливим судом та своєчасне та повне виконання рішень ЄСПЛ.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що пов'язані з охороною і захистом прав та інтересів осіб в Україні та позитивним досвідом з їх захисту на підставі Конвенції про права людини та основоположні свободи ЄСПЛ.

Предметом дослідження є система відносин, яка формується на підставі впровадження практики ЄСПЛ в правову систему України та безпосередньо в цивільне судочинство, а також відповідні наукові, нормативні джерела та судово-практика.

Методи дослідження, які використано у дисертації, поєднують феноменологічний та компаративістичний підходи. Також використані такі методи дослідження: діалектичний, який надав можливість прослідкувати розвиток практи-

-

допоміг комплексно, з точки зору матеріального та процесуального права, визначити суб'єктів, які можуть позитивно впливати на застосування практики ЄСПЛ при розгляді цивільних справ та при примусовому виконанні судових рішень; структурно-функціональний допоміг проаналізувати процесуальні пра- для встановлення певних критеріїв впровадження європейського досвіду в правову систему України; порівняльно-правовий - для аналізу сучасного стану цивільного судочинства і при впровадженні практики ЄСПЛ, а також застерегти від застосування в цивільному судочинстві суперечливих рішень цього суду.

Емпіричну базу дослідження становлять дані, одержані в результаті вивчення рішень ЄСПЛ, аналізу матеріалів цивільних справ, а також судової практики ВСУ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дана робота є конструктивним аналізом позитивної і, на відміну від інших досліджень, негативної практики ЄСПЛ для розвитку правової системи України, судової системи і цивільного судочинства зокрема. У дисертаційному дослідженні автором сформульовано та обґрунтовано такі теоретичні та практичні висновки, які виносяться на захист:

Вперше:

1) сформульоване авторське сприйняття поняття «практика ЄСПЛ», під якою слід розуміти багатовимірну інформацію про організацію і діяльність цього суду, умови прийняття і відмови в прийнятті заяв (скарг), характерні риси рішень цього Суду, які зводяться до констатації порушень державними установами норм Конвенції, компенсації матеріальної і немайнової шкоди, мотивації певного рішення, а також позитивних і негативних способів тлумачення норм Конвенції в контексті реальних обставин справи;

2) запропоновано практику ЄСПЛ сприймати не як абсолютну, тобто його рішення вважати завжди правильними і такими, що відповідають духу права і букві закону, та обов'язковими до впровадження в цивільне судочинство України, а шляхом конструктивного аналізу виявлення причин виникнення помилок, зокрема, у зв'язку з неналежним здійсненням представництва інтересів громадян або держави в ЄСПЛ, спроб одні й ті самі тлумачення, оприлюднені в попередніх рішеннях цього Суду, застосовувати при розгляді інших цивільних справ до зовні подібних правовідносин, незалежно від правової позиції сторін у справі;

3) доведено, що при виконанні рішень ЄСПЛ слід проводити їх кваліфікований аналіз на предмет відповідності Конституції та іншим законам України щодо доцільності перегляду Верховним Судом України (надалі - ВСУ) судових справ, які стали передумовою подання скарги до Суду, встановлення винних у порушенні прав громадян осіб та притягнення їх до відповідальності, удосконалення норм процесуального законодавства, що спричинили порушення прав громадян, а також інші правові питання, пов'язані з його виконанням. Такий аналіз має проводитися ВСУ, до складу якого входять найбільш досвідчені та кваліфіковані судді, Науково-консультативна рада, яка складається з провідних вчених. Тому ВСУ має бути наділений повноваженнями щодо координуючої ролі у вирішенні питань з виконання рішень ЄСПЛ;

4) встановлено, що **рішення** ЄСПЛ повинні передбачати випадки та особливий порядок негайного перегляду справи, яка стала підставою для звернення до цього Суду, ВСУ. У разі наявності всіх необхідних доказів у справі і відсутності додаткових аргументів з боку сторін щодо порушення судами їх прав на надання суду доказів (ст. 129 Конституції України) саме ВСУ на підставі **рішення** ЄСПЛ й має ухвалювати нове рішення у справі. Якщо ж сторони нададуть ВСУ докази того, що суди при розгляді цивільної справи порушили їх право на надання суду доказів і це могло вплинути на остаточне рішення у справі, то вона має передаватися на розгляд по суті тому суду, який не відреагував на відмову нижчестоящего суду в клопотанні сторін (сторони) і порушення конституційного права осіб на подання суду доказів;

5) запропоновано запозичити з практики ЄСПЛ положення про звільнення осіб від сплати судового збору за звернення до суду за захистом порушених

прав, що впливає зі ст. 3 Конституції України, оскільки збір має стягуватися з винної особи або його розмір має бути настільки символічним, щоб не ставав на заваді доступу до правосуддя;

6) обґрунтовано, що українські суди, суб'єкти процесу доведення так само як і ЄСПЛ мають здійснювати вибір норм законодавства, які мають бути застосовані для кваліфікації правовідносин, включаючи норми міжнародних конвенцій з урахуванням рішень ЄСПЛ. Проте тлумачення закону у конкретній справі у сукупності і кожної норми закону як окремого елемента – це справа кожного суб'єкта. При цьому, як ЄСПЛ знаходиться між позиціями двох сторін: заявника та представника держави, так і українські суди в цивільних справах перебувають під впливом позицій осіб, які здійснюють доведення, тому домінуючим принципом в їх діяльності має бути принцип змагальності та остаточне рішення повинно формуватися на підставі оцінки доводів сторін, всієї використаної нормативної бази, реальних обставин справи та відповідних доказів;

7) встановлено, виходячи із практики ЄСПЛ (п. «в» ч. 2 Правила 49-1 Регламенту Суду), де повноваження судді-доповідача обмежені, оскільки він виконує допоміжну роль, що в апеляційній інстанції (ч. 2 ст. 313 ЦПК) та у касаційній інстанції (ч. 1 ст. 332 ЦПК) України він має проводити підготовчі дії чи встановлювати обставини, необхідні для ухвалення судового рішення відповідними судами. Остаточні рішення або ухвали мають ухвалюватися колегіальним складом суду. При цьому, кожний суддя, який входить до складу суду, вправі висловити окрему думку щодо ухвалюваного рішення;

8) визначено, що повноваження Конституційного Суду України (надалі - КСУ) як єдиного легітимного органу щодо тлумачення конституційності законів в Україні, вищі ніж в ЄСПЛ. У зв'язку з цим запропоновано, доповнити повноваження КСУ правом щодо перегляду рішень ЄСПЛ на предмет їх конституційності для України. Ініціювати таку перевірку може ВСУ, який й має переглядати рішення судів України на підставі рішення ЄСПЛ;

9) встановлено, що КСУ має наділятися повноваженнями не формального (буквального) тлумачення щодо неконституційності правового акта (його окремих положень) або необхідності в офіційному тлумаченні, а до його повноважень має належати вирішення питань щодо відповідності нормативних актів України європейським стандартам у контексті регламентації прав громадян та юридичних осіб. Розширюючи повноваження КСУ можна істотну частину потенційних звернень до ЄСПЛ вирішити в Україні;

10) запропоновано запозичити досвід ЄСПЛ, а саме: складні справи, які розглядаються нині судом першої інстанції доцільно розглядати судами вищих інстанцій, де правосуддя здійснюють досвідчені та високопрофесійні судді, якщо сторони спору клопочуть про це. Така процедура розгляду справи доцільна в тих випадках, коли всі докази в справі є в наявності і ніхто із сторін не має наміру витребувати додаткові, призначати експертизи тощо. Для реалізації цього положення можна наділити судів першої інстанції правом заявити собі відвід з передачею справи до суду вищої інстанції, а також сторонам ініціювати таку передачу справи, коли з дій судів першої інстанції стане очевидно, що їх компетенції не вистачає для вирішення складної справи

11) визнана недоцільність наділення українських судів повноваженнями подібними до ЄСПЛ (п. 4 б правила 36 Регламенту ЄСПЛ) щодо допуску адво-

катів до участі в розгляді справи або заміни їх на альтернативних представників, оскільки це може призвести до зловживання ними такими повноваженнями;

12) повноваження щодо вирішення питань про передачу спору щодо конституційності норм законодавства від суду першої або іншої інстанції до КСУ мають надаватися кожному суду у відповідності до вимог судоустрою і коли вищий суд не погоджуватиметься з цим або констатуватиме неоднакове застосуванням норм права до подібних відносин, він може взяти справу до свого розгляду по суті, що має бути відтворене у ЦПК.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації сформульовані нові науково-обґрунтовані висновки, які сприятимуть подальшому розвитку науки міжнародного права, цивільного, виконавчого процесу, забезпечують розв'язання цілого ряду практичних питань, пов'язаних із застосуванням практики ЄСПЛ при розгляді цивільних справ судами України з метою встановлення міжнародних стандартів із захисту прав людини.

Висновки і рекомендації даної наукової праці можуть бути використані:

- у галузі *правотворчості* - для вдосконалення ЦПК України, Законів України «Про виконавче провадження», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» тощо;

- у *навчальному процесі* - при викладанні курсів «Цивільний процес», «Виконавчий процес», а також при викладанні англomовного спецкурсу для магістрів «Застосування практики Європейського суду при розгляді цивільних справ», при підготовці розділів у підручниках та навчальних посібниках з даних навчальних дисциплін;

- у *правозастосуванні* – для поліпшення якості представництва прав та інтересів осіб в ЄСПЛ та в цивільному судочинстві;

- у *науково-дослідницькій галузі* – стати підґрунтям для подальшого дослідження проблемних питань, які стосуються широкого застосування практики ЄСПЛ при розгляді судами цивільних справ.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, теоретичні висновки і практичні рекомендації доповідалися на: Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 14-15 серпня 2015р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування (м. Київ, 10-11 липня 2015р.); Другій міжнародній науково-практичній конференції «Нотаріат, адвокатура, суд, виконавче провадження: актуальні проблеми (25 березня 2016р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації викладено у 11 наукових статтях: із них 6 опубліковані у наукових фахових виданнях (одна з них у зарубіжному фаховому виданні), та у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, двох розділів, що включають 13 підрозділів, висновків і списку використаних джерел (201 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить –209 сторінок, із них обсяг використаних джерел – 27 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі розкрито актуальність дослідження, його наукову новизну, обґрунтовано теоретичне і практичне значення дисертації, визначено мету і задачі наукового дослідження, сформульовано найбільш істотні наукові результати роботи, відзначено апробацію результатів дослідження, надано характеристику використаних джерел.

Розділ 1 «Практика Європейського суду з прав людини та її вплив на правову систему України» складається із шести підрозділів, де розкриваються порівняльні аспекти впливу практики ЄСПЛ на правову систему України.

У підрозділі 1.1 *«Практика Європейського суду з прав людини як джерело правової інформації для правової системи України»* розкрито авторське сприйняття поняття «практика ЄСПЛ», виходячи з повноважень та інших характерних рис діяльності цього суду. Зокрема, що до повноважень ЄСПЛ належить тлумачення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод відповідно до конкретної правової ситуації, але на відміну від українських судів, даний Суд при здійсненні такого тлумачення, не зв'язаний іншими стримуючими (обов'язковими) для нього нормативними актами. В цьому й полягає феномен цього суду у порівнянні з іншими судовими установами. Виходячи з назви цього Суду можна зробити висновок про те, що в його діяльності, при вирішенні справ, мають домінувати права людини над іншими цінностями, що породжує деяку абсолютизацію права конкретного суб'єкта над правами та інтересами конкретної держави і суспільства.

Термін «практика ЄСПЛ» є ширшим і має поглинати термін «рішення ЄСПЛ», а не відокремлювати їх як це зроблено в назві Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», але до нього не слід включати діяльність Європейської комісії з прав людини, оскільки це відносно самостійний орган, наділений власними повноваженнями і діяльність якого так само необхідно аналізувати.

У підрозділі 1.2 *«Судова система України в контексті гарантованого забезпечення прав людини»* обґрунтовано, що роль судових органів в Україні слід переформатувати із сприйняття їх як органів державної влади на органи, які забезпечують життєдіяльність держави та механізм, який оновлює її правову систему. Даний механізм має бути спрямований на опрацювання усіх найважливіших проблемних питань судочинства, знаходження найкращих способів вирішення спорів, конфліктів, рекомендувати державі приймати ті законодавчі акти, які необхідні для удосконалення існуючих суспільних відносин та для врегулювання нових, які виникають у суспільстві, а також заповнення прогалін та вирішення колізії у законодавстві тощо. Тому інформація щодо проблем, які мають нині місце в судочинстві України, неоціненна та потребує узагальнення, глибокого наукового аналізу і відповідної реакції з боку влади.

Для відмови у перегляді рішення національного суду повинні існувати достатні правові підстави, до яких, насамперед, слід віднести - суперечність рішення ЄСПЛ вимогам Конституції України. Коли ж в рішенні ЄСПЛ закладено, що присуджена компенсація порушеного права поширюється і на завдану моральну та матеріальну шкоду, коли матеріальна шкода не може бути ліквідована іншим шляхом, то перегляд справи ВСУ за таких самих підстав, які було заявлено в первісному позові, є недоцільним.

Запропоновано, дисциплінарне провадження проти винних в завданні шкоди правам скаржника - громадянина України має наставати як наслідок кваліфікації ЄСПЛ в діях або бездіяльності уповноважених осіб державних установ ознак правопорушення. Вважаємо, що в таких випадках відшкодування присудженої ЄСПЛ матеріальної та моральної компенсації скаржнику має стосуватися не держави Україна, а визначати той розмір матеріальної шкоди, яка буде стягуватися з винних посадових осіб після розгляду питань про притягнення їх до дисциплінарної і, відповідно, матеріальної відповідальності.

Піддано критиці положення ст. 333 ЦПК в контексті практики ЄСПЛ. Особи, які подали скаргу, і, фактично, не були повідомлені про зміст заперечень проти касаційної скарги не здатні підсилити свою правову позицію і не здатні донести її до суду. Тому дане положення разом з багатоступінчатою схемою розгляду касаційної скарги, коли судді у попередньому судовому засіданні вирішують у нарадчій кімнаті питання про задоволення чи відмову у задоволенні скарги або суддя-доповідач виявляє одноосібно неприйнятність касаційної скарги, мають бути скасовані.

У підрозділі 1.3 *«Предмет рішень Європейського суду з прав людини»* сформульовано підстави звернення до ЄСПЛ та визначено предмет розгляду справ цим судом. Зокрема, встановлено, що підставами звернення до ЄСПЛ та відповідно, предметом його розгляду, можуть стати: невідповідність законодавства України європейським стандартам з охорони і захисту прав громадян та юридичних осіб, внаслідок чого права останніх були порушені; неможливість захисту і відновлення прав громадян в державі; невдоволення громадян визначеним судом способом ліквідації правопорушення та/або відновлення права, зокрема, відсутністю відповідної компенсації порушеного права тощо. Проте слід зазначити, що такий поділ підстав звернення до ЄСПЛ є узагальненим.

Визначено, що предмет розгляду ЄСПЛ може бути зведений до визначення відповідності захисту прав конкретної людини в країні Європи за певних юридичних обставин у порівнянні з проголошеними в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод принципами і нормами, а також з урахуванням раніше встановлених цим Судом стандартів.

У підрозділі 1.4 *«Формування практики Європейського суду з прав людини і вплив на її формування представників заявників»* визначено важливість ролі представників в ЄСПЛ і, зокрема, адвокатів для захисту прав людини та визначення його практики. У зв'язку з цим встановлено, що тенденції на монополізацію «ринку правових послуг» в Україні лише адвокатами не відповідає концепції діяльності ЄСПЛ, яка визначає можливість виступати в цьому суді не тільки адвокатам, а й радникам. Доведено, що право вибору адвоката – це істотний і відповідальний правочин, який полягає в тому, що у разі помилки особа сама відповідатиме за невірний вибір, якщо не доведе, що їй були надані неякісні правові послуги. Положення з надання безоплатної правової допомоги тільки певними адвокатами, які уклали відповідні угоди, зумовлює нерівність прав громадян і відповідну нерівність в змагальному цивільному судочинстві, тому більш раціонально надати громадянам право вибору будь-якого адвоката або юриста і, зокрема, створення для адвокатів, які погодяться захищати малозабезпечених громадян певних преференцій, зокрема, із звільнення від оподаткування або його пропорційному зменшенню.

Роль адвоката в ЄСПЛ передбачена як в положеннях Конвенції, так і в Регламенті, але між цими актами існують деякі протиріччя, пов'язані з процедурою прийняття заяви Судом. Останнім не береться до уваги та обставина, що юридично необізнаний заявник в силу фінансового стану не завжди може звернутися за правовою допомогою до адвоката щодо складання заяви. Тому ЄСПЛ слід виходити із переважного захисту прав людини, а не формальних підходів до оформлення такого звернення.

Запропоновано у ВНЗ України вводити навчальні курси щодо особливостей представництва інтересів громадян України в ЄСПЛ в межах таких дисциплін як «Адвокатура України», «Міжнародне право», «Цивільний процес», з метою підготовки кваліфікованих фахівців для роботи в ЄСПЛ.

Запропоновано активізувати роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо захисту прав громадян у ЄСПЛ.

У підрозділі 1.5 «Сприйняття діяльності Європейського суду з прав людини з позиції вирішення сучасних правових проблем в цивільному судочинстві в Україні» комплексно досліджено необхідність перегляду рішень судів в Україні, коли права громадян постраждали за часів старої влади.

Наявність декількох рішень, ухвалених ЄСПЛ проти України, має розцінюватися як об'єктивний критерій оцінки цим Судом діяльності конкретних суддів в Україні і призводити до їх люстрації, оскільки вони ухвалили неправомірні рішення чи в їх діях були виявлені ознаки зловживань. Це положення має стосуватися всіх ланок судової системи, особливо - вищих судів, функція яких зводиться до остаточного контролю за діяльністю нижчестоящих судів.

Запропоновано в Україні створити спеціальні комісії з врегулювання спірних питань зі скажниками, які зазнали правопорушень за часів старої влади та клопотати перед ЄСПЛ про відстрочку розгляду відповідних скарг з України на певний строк. Така ініціатива та реальні дії з відновлення прав громадян України підтвердять останнім та європейській спільноті дійсність намірів щодо перебудови влади в Україні та послідовність їх запровадження.

Крім підстав для перегляду рішення суду у зв'язку з нововиявленими обставинами - притягнення судді до кримінальної відповідальності (п. 2-1 ч. 2 ст. 361 ЦПК) доповнити п. 2-1 ч. 2 ст. 361 ЦПК положенням про перегляд рішення суду підставою, коли дисциплінарною комісією суддів та Вищою радою юстиції в діях судді були виявлені ознаки зловживання, а ч. 1 ст. 363 ЦПК – положенням про визначення підсудності вищестоящим судом, коли в діях суду, який розглядав справу будуть виявлені ознаки правопорушення.

Для суддів вищих інстанцій доцільно передбачити відповідальність, на кшталт військових стягнень, зокрема, як пониження в посаді і переведення до суду нижчої інстанції тощо. Судді повинні також нести повну або хоча б часткову матеріальну відповідальність за шкоду, завдану державі, коли за рішенням ЄСПЛ на користь громадянина буде присуджена компенсація завданої шкоди за рахунок держави.

Визначена необхідність вирішення державою питань щодо повної або часткової компенсації громадянам України, які постраждали від дій суду за часів старої влади та перегляду ухвалених цими судами рішень, новим складом суддів ВСУ.

У підрозділі 1.6 «Формальне виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні» виявлено причини невиконання та неповного виконання рішень ЄСПЛ. В Порядку взаємодії Державної виконавчої служби України та Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини під час забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та виконання рішень Європейського суду з прав людини, затвердженому Міністерством юстиції України наказом № 1989/5 від 23.09.2013 р., є ряд правових помилок, які призводять до негативних наслідків при виконанні рішень ЄСПЛ. Зокрема, не можна вважати, що ДВС вправі надавати Секретаріату пропозиції щодо сприяння у виконанні рішення суду шляхом направлення письмових звернень до відповідних органів державної влади, підприємств, установ, організацій, оскільки у випадках умисного невиконання рішення суду України має наставати кримінальна відповідальність винних посадових осіб за ст. 382 КК України, а не направлення їм листів з пропозиціями виконати рішення суду.

Підтримана необхідність створення науково обґрунтованої Національної стратегії України у сфері прав людини і основоположних свобод, в якій важливе місце мають знайти принципи удосконалення законодавства України, а також діяльності та взаємодії правоохоронних і правозахисних органів, які мають забезпечувати дотримання громадянами, представниками органів державної влади вимог законодавства. У цій стратегії повинні знайти місце безумовні обов'язки держави з виконання рішень ЄСПЛ, впроваджуватися високі стандарти цього суду із захисту і забезпечення прав людини, а також питання виконання рішень судів України тощо. Для вироблення Національної стратегії України у сфері прав людини мають залучатися провідні вчені, а не тільки представники громадських організацій. Тому можна виявити істотну неузгодженість в сфері реформування прав людини, коли Стратегія ще не створена, але кардинально і неузгоджено реформуються судочинство, виконавче провадження, прокуратура та інші державні структури, які мають безпосередній вплив на права та свободи людей.

Розділ 2 «Застосування практики Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних справ в Україні» складається із семи підрозділів, де аналізується загальний вплив практики ЄСПЛ на судочинство та цивільне судочинство, зокрема.

У підрозділі 2.1 «Вплив практики Європейського суду з прав людини на судову систему України» виявлено позитивний та суперечливий досвід діяльності цього Суду. Зокрема, у справі «Сердюк проти України», захищаючи інтереси держави Урядовий уповноважений у справах ЄСПЛ Міністерства юстиції України, повинен був наполягати на тому, що скаргниця не використала всі способи захисту власних прав і навіть не намагалася цього зробити. Так, в Рішенні Суду відсутні посилання, що її заяву про компенсацію завданої їй шкоди не було прийнято до провадження суду тощо. Тому таке рішення ЄСПЛ не повинно виконуватися в Україні.

Для об'єктивного сприйняття рішення ЄСПЛ і його використання українськими фахівцями має публічно надаватися сама скарга, правова позиція Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини та Рішення Суду. Саме такий об'єктивний аналіз усіх наведених відомостей у їх сукуп-

ності матиме певне правове значення. У рішенні по справі «Сердюк проти України» ЄСПЛ дуже широко тлумачить поняття «право на життя», «пристосовуючи» до нього діяльність правоохоронних органів з розслідування злочинних дій проти покійного.

Встановлено, що у судовій практиці України мають місце випадки, коли одна й та сама справа тричі потрапляє на розгляд суду касаційної інстанції, що свідчить про недосконалість судової системи України. З метою застереження та усунення таких випадків запропоновано наділити ВСУ повноваженнями з прийняття таких справ до свого розгляд і правом законодавчої ініціативи.

У підрозділі 2.2 «Вплив рішень Європейського суду з прав людини на цивільне судочинство в Україні» доведено, що доволі часто в цивільних справах, по яких існує неоднакове застосування матеріальних або процесуальних норм, потребується офіційне тлумачення вимог законодавства КСУ, який здатен на підставі ст. 74 Закону України «Про Конституційний Суд України» вказати на преюдиційність свого рішення при розгляді судами загальної юрисдикції позовів у зв'язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії неконституційного акта або закону, який потребує тлумачення.

Сучасний стан цивільного судочинства не враховує нових критеріїв оцінки правопорушень, що виникають із зловживання правами. У ЦК, ЦПК та інших нормативних актах поняття «зловживання правом» та його ознаки не розкриті. У зв'язку із цим запропоновано у ЦПК кваліфікувати випадки зловживання правами судом і передбачати певну відповідальність за такі зловживання.

Отже, ЦПК України потребує системних науково обґрунтованих змін, які мають враховувати не лише практику ЄСПЛ, а й досягнення науки цивільного процесу, що надасть можливість якісно реформувати цивільне судочинство з метою застереження звернень громадян України до Суду та ухвалення ним рішень проти України. В законах держави та в рішеннях українських судів не повинні вказуватися міжнародні способи захисту прав громадян, оскільки, за загальним правилом, їх діяльність орієнтована не на контроль за діяльністю державних установ, а має сприйматися як винятковий захід реагування на правопорушення в державі. Інакше виходитиме, що держава, визнаючи недосконалість власного механізму правового захисту та замість його удосконалення переорієнтовуватиме своїх громадян на пошуки захисту прав поза її межами, а це суперечить ст. 1, 3 Конституції України. Встановлено, що ч. 3 ст. **360-3** ЦПК України суперечить її суверенітету та незалежності України.

Обґрунтовано, виходячи з п.1 ч.1 ст. 355 ЦПК, що ВСУ уповноважений усувати протиріччя в діяльності судів касаційної інстанції, тому він має бути наділений відповідними правами та обов'язками щодо розв'язання колізій у застосуванні норм законодавства відповідно до реальних обставин справи, а не передавати проблемну справу на вирішення інших судів, зокрема, першої інстанції (п.п "а" п. 1 ч.2 та п. 2 ч.3 ст. 360-4 ЦПК), де працюють не такі досвідчені і професійні судді, як у ВСУ.

Відображення аргументів сторони в справі в рішенні суду – це очевидне свідчення того, що вона була почута судом. Саме широке впровадження принципу - права бути вислуханим і почутим в контексті виконання рішень ЄСПЛ має істотно поліпшити якість цивільного судочинства в Україні, а для цього необхідно істотно поліпшити процедуру розгляду цивільних справ.

Автор пропагує сприйняття діяльності ЄСПЛ не як звичайного контролюючого органу, яких в Україні багато, а як потенційного експерта в питаннях досконалості всієї правової системи України, що здатен виявити певні недоліки і це має призвести до відповідальності винних в правопорушенні, бездіяльності або некомпетентності посадових осіб, а також до поліпшення якості захисту прав людини. Якщо ж слідувати тільки за рішеннями ЄСПЛ і усувати ті чи інші окремі недоліки, то істотно поліпшити стан цивільного судочинства неможливо через те, що це призведе до розбалансованості різних гілок державної влади, надання переваг тим чи іншим інститутам цивільного процесу тощо. А для поліпшення стану цивільного судочинства необхідна кропітка системна робота з удосконалення норм як матеріального права, так і процесу, а також дисциплінування суддів щодо виконання приписів законодавства.

Виходячи із аналізу рішень ЄСПЛ зроблено висновок про те, що судді цього суду відрізняються творчим відношенням до застосування норм Конвенції, дозволяють собі вільні їх інтерпретації і створення прецедентів в її застосуванні. Тому науковцям слід орієнтуватися на такий досвід для розширення меж власних пошуків, вироблення сміливих гіпотез і, що важливо, вміння їх належно обґрунтувати. Це дозволить якісно збагачувати теорію цивільного процесу новими знаннями, які мають проходити широкі і ґрунтовні обговорення серед провідних вчених. Такі професійні навички слід виховувати й у студентів, оскільки вони можуть зіткнутися в професійному житті з випадками, коли необхідно буде застосовувати аналогію закону або праву і рішення ЄСПЛ можуть стати орієнтиром або навіть прототипом в пошуках оригінальних способів вирішення тієї чи іншої правової ситуації, коли мозок фахівця не зашорений на стереотипному, а іноді й догматичному застосуванні законів і через це здатен знайти неординарний варіант рішення.

У підрозділі 2.3 «Рішення Європейського суду з прав людини в контексті створення прецедентів для цивільного судочинства України» встановлено, що у цивільному судочинстві не повинні абсолютизуватися рішення ЄСПЛ до рівня прецедентів, оскільки вони «створюються» за формулою: громадянин України проти держави Україна, де визначальними є права людини, а також представники інтересів держави Україна не завжди відповідно реагують на пред'явлені до держави претензії, а в цивільному судочинстві вирішуються справи цивільно-правового характеру. Звідси впливає обмежена дія рішень ЄСПЛ, оскільки вони мають поширюватися на державу та її установи, але не на відносини між громадянами, юридичними особами в широкому розумінні цього терміну тощо.

З урахуванням напрямів реформування судоустрою в Україні та наділення ВСУ функціями суду касаційної інстанції запропоновано оптимізувати його діяльність та правильно визначити кількісний склад суддів, що дозволить своєчасно розглядати усі касаційні скарги, зокрема, в порядку цивільного судочинства, щоб ЄСПЛ при розгляді нових справ щодо України не став посилається на рішення у справі "Шульга проти України".

Виявлена неприпустимість, з точки зору розвитку правової держави, посилення в рішенні ЄСПЛ від 13 грудня 2005 року по справі "Анацький проти України" (Заява № 10558/03) на рішення «Трихліб проти України» від 20 вересня 2005 року, № 58312/00, пп. 7-14) щодо невиконання рішень судів України. Отже, Україна не відреагувала на виявлені ЄСПЛ правопорушення в її правовій

системі і рішення цього Суду стали прецедентом лише для нього самого, а не спонукали до удосконалення державного устрою України.

У підрозділі 2.4 «Тлумачення норм Конвенції з захисту прав людини та основоположних свобод Європейським судом з прав людини і українськими судами в цивільних справах» визначено, що тлумачення українським судом норм законодавства та, зокрема, норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та рішень ЄСПЛ має знаходитися в межах доводів сторін, базуватися на обставинах справи і доказах, які мають місце в справі. Як ЄСПЛ знаходиться між позиціями двох сторін: заявника та представника держави, так і українські суди в цивільних справах мають здійснювати свою діяльність, виходячи із принципу змагальності, у межах, заявлених вимог особами, які здійснюють доведення, коли остаточне рішення повинно формуватися на підставі аналізу та оцінки реальних обставин справи, доводів, доказів сторін та правової кваліфікації обставин згідно норм законодавства.

Відповідно до принципу змагальності, суд повинен враховувати не тільки висловлену правову позицію в справі, а й поведінку суб'єктів у справі, яка свідчитиме про характер інтересу у результатах вирішення справи, що надасть можливість встановити обставини, які свідчитимуть про зловживання цими особами їх правами.

Положення ст. 360-4 ЦПК України є не коректними, оскільки при вирішенні ВСУ питання про задоволення скарги слід враховувати статус рішення ЄСПЛ і передбачати терміновий особливий порядок розгляду справи на підставі рішення цього Суду.

У підрозділі 2.5 «Координуюча роль Верховного Суду України в контексті виконання рішень Європейського суду з прав людини» обгрунтовано, що саме ВСУ повинен приймати до свого провадження справу в певному виді судочинства і має наділятися координуючою роллю щодо її передачі до того суду, який повинен здійснювати судочинство за наслідками рішення ЄСПЛ.

Удосконалення судочинства в Україні – це одне із основних завдань ВСУ, який й має координувати роботу з усунення недоліків в судочинстві взагалі і, зокрема, у цивільному. Якщо проаналізувати повноваження Пленуму ВСУ, то виходить, що він «надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням судової системи України», але не виступає з ініціативою внесення змін до відповідних законопроектів, хоча в своєму складі має потужний потенціал науковців, досвід із застосування нормативних актів, інформацію про недоліки в діяльності судів та суддів тощо. Він «приймає рішення про звернення до КСУ з питань конституційності законів та інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України», тобто здатен виявити неконституційність законів та інших правових актів. Запропоновано наділити ВСУ повноваженнями щодо проведення аналізу і узагальнення практики розгляду справ ЄСПЛ щодо всебічного впровадження отриманої інформації з метою удосконалення судочинства в Україні.

Зокрема, встановлена некоректність ч. 3 ст. 14 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» щодо направлення Органом представництва ВСУ «б) пропозиції з приведення судової практики у відповідність з вимогами Конвенції». Запропоновано у За-

коні передбачити норму щодо взаємодії Органу представництва із ВСУ щодо розробки пропозиції з приведення судової практики у відповідність з вимогами Конвенції, які матимуть конкретний та адресний характер та повинні надсилатися судам нижчих інстанцій, саме за таких умов вони будуть обов'язковими для суддів.

У підрозділі 2.6 «Зміни до Цивільного процесуального кодексу України в контексті їх відповідності європейським стандартам» проаналізовано тенденції «реконструкції» ЦПК. У статтях 332, 333 як чинної редакції ЦПК, так і в проекті нової редакції ЦПК передбачено, за загальним правилом, що особи не повідомляються про розгляд справи касаційною інстанцією. Так само, без повідомлення осіб розглядаються справи про примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 376 ЦПК), про тимчасове обмеження боржника - фізичної особи або керівника боржника - юридичної особи у праві виїзду за межі України (ч. 2 ст. 377-1 ЦПК) та ці норми і в проекті ЦПК не зазнали змін. Вони суперечать принципу гласності та відкритості судового розгляду (ст. 6 ЦПК, ст. 129 Конституції України) та Конвенції, що гарантує особі право на справедливий судовий розгляд.

Отже, сучасні тенденції змін до ЦПК не здатні підняти рівень і якість судочинства в Україні до встановлених у міжнародних актах стандартів, тому практика ЄСПЛ буде об'єктивно необхідною ще тривалий час для того, щоб на належному рівні забезпечити охорону і захист прав громадян України.

Доведено, що зміни до ЦПК мають бути сформованими тими фахівцями, які критично ставилися до чинної редакції ЦПК, для чого потрібно дослідити юридичні джерела, а також враховувати позицію самих суддів, оскільки тільки на підставі дискусії між цими опонентами можна досягти виваженої редакції нового ЦПК. Сучасні недосконалості цивільного судочинства і передбачувані недоліки нової редакції ЦПК мають усуватися шляхом конструктивного критичного аналізу, а це можливо зробити шляхом залучення науковців до участі в розробці відповідних змін до ЦПК і проведення ґрунтовної дискусії.

У підрозділі 2.7 «Застосування судами України практики Європейського суду з прав людини при розгляді справ, що виникають із житлових відносин» на прикладі рішень ЄСПЛ з житлових питань проаналізовано шляхи удосконалення як ЖК, так і відповідної судової практики в Україні. Виходячи із аналізу практики ЄСПЛ, можна дійти висновку, що факт про «місце проживання фізичної особи» Суд сприймає зі слів заявника до тих пір, доки він не буде спростований в суді, тобто, якщо протилежне не буде доведено Суду представником держави. Складність цього питання лежить не тільки в площині заперечень проти цього факту з боку представників держави, але і в тих матеріалах, які розглядалися судами цієї держави. Заборони та обмеження у праві використання певних приміщень для проживання громадянами України повинні бути спочатку науково обґрунтовані, а потім конкретизовані у законодавстві.

При вирішенні судами України справ, пов'язаних із порушення прав на житло слід брати до уваги, виходячи із практики ЄСПЛ, таку властивість житла як природно необхідні умови життя людини, особливо, у зимовий період, оскільки тривалий судовий розгляд питань про вселення, усунення інших перешкод у користуванні житлом може призвести не тільки до втрати здоров'я, але й життя позивача. Зокрема, особам, постраждалим від стихійних лих

надається тимчасове житло, що свідчить про гуманне ставлення держави до своїх громадян, але при розгляді судових спорів особам має також забезпечуватися право на проживання у нормальних житлових умовах.

Висновки. У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявляється в основному здобутку цієї роботи – новому і більш широкому сприйнятті практики ЄСПЛ для удосконалення теорії цивільного процесу та цивільного судочинства, виробленні нових критеріїв і підходів до аналізу як самого поняття «практика ЄСПЛ», так і відповідного досвіду діяльності цього Суду. Основна ж концепція автора стосується сприйняття практики ЄСПЛ в багатовекторності цього поняття як такого, що має включати такі елементи: структуру Суду, його процедуру, принцип змагальності в його діяльності тощо.

В роботі проаналізовано вплив рішень ЄСПЛ на правову систему України, цивільне судочинство і теорію цивільного процесу і доведено, що реформа в Україні має відбуватися з урахуванням практики Суду, але шлях впровадження лише відповідних рішень Суду до правової системи України призведе до фрагментарних і неузгоджених змін, а не до системної перебудови її державного устрою і суспільних відносин. Для істотного поліпшення суспільних відносин потребується комплексний аналіз судової практики судів України, впровадження обґрунтованих пропозицій науковців і вироблення стратегії захисту прав людини, як того вимагає ст. 3 Конституції України. Так, практика ЄСПЛ (п. «в» ч. 2 Правила 49-1 Регламенту суду) доводить, що роль судді-доповідача в апеляційній та касаційній інстанціях згідно ЦПК України має бути обумовлена допоміжним характером його повноважень, а це передбачатиме обмеження його в праві на прийняття остаточного рішення або ухвали, які мають готуватися всім колегіальним складом суду і відповідно підписуватися кожним суддею, який вправі викласти окрему думку.

Визнавши домінанту принципу змагальності, закріпивши його в ст. 10 ЦПК України, його необхідно навчитися застосовувати, а не просто декларувати. Відповідно до цього принципу ми мусимо розцінювати не тільки висловлену правову позицію в справі, а й поведінку суб'єктів у справі. Переконливим доказом відсутності інтересу до результатів вирішення справи мають розцінюватися заяви, згідно яких особи, які беруть участь в справі, просять суд розглянути справу за їх відсутності і ухвалити законне і обґрунтоване рішення. Отже, така заява - очевидне свідчення відсутності не тільки будь-якого інтересу, а й правової позиції у справі.

Крім того, тлумачення судом норм законодавства та, зокрема, норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та рішень ЄСПЛ людини має знаходитися в межах доводів сторін, базуватися на обставинах справи і доказах, які мають місце в справі. Як ЄСПЛ знаходиться між позиціями двох сторін: заявника та представника держави, так і українські суди в цивільних справах мають перебувати під впливом позицій осіб, які здійснюють доведення, тому домінуючим принципом в їх діяльності має бути принцип змагальності, коли остаточне рішення повинно формуватися на підставі «зважування» доводів сторін, всієї використаної нормативної бази, реальних обставин справи та відповідних доказів.

Таким чином, автором висувається гіпотеза про необхідність на теоретичному рівні вирішувати існуючі проблеми в цивільному процесі і знаходити способи комплексного поліпшення якості судочинства. Не знецінюючи велике значення рішень ЄСПЛ як для всієї правової системи України, так і для цивільного судочинства, зокрема, було визнано, що не завжди рішення Суду є об'єктивними, ґрунтовними і такими, що мають братися за основу в Україні. У той же час, коли рішення ЄСПЛ набули законної сили, вони мають виконуватися всіма державними установами, включаючи, ВСУ. Якщо ж останній не погоджуватиметься з рішенням ЄСПЛ, то він має звертатися до КСУ з вимогою щодо перевірки такого рішення на предмет відповідності його Конституції України. Більше того, сучасне сприйняття повноважень ВСУ дещо викривлене, коли згідно ч. 3 ст. 14 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» Орган представництва надсилатиме йому «пропозиції щодо приведення судової практики у відповідність з вимогами Конвенції», що не відповідає ні правовому статусу ВСУ, ні рівню компетенції суддів цього суду.

В роботі проведений конструктивно-критичний аналіз не тільки чинного законодавства, а й проекту нового ЦПК, досліджено рішення ЄСПЛ та судову практику України, виявлено недоліки і запропоновані способи їх усунення, що має позитивно вплинути на цивільний процес та цивільне судочинство, а також на захист прав та інтересів громадян в судах України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Ляшенко Н.А. Сприйняття діяльності Європейського суду з прав людини з позицій сучасних проблем в судочинстві в Україні /Н.А. Ляшенко //Судова апеляція. -2015. - № 3.- С. 126-132.

2. Ляшенко Н.А. Застосування практики Європейського суду з прав людини в Україні та формування підходів до виконання його рішень/Н.А. Ляшенко // Вісник чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». - 2016. -№ 2.- С. 156-165.

Статті у наукових фахових виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз даних

3. Ляшенко Н.А. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на правову систему України /Н.А. Ляшенко // Часопис Київського університету права. - 2015. №2. -С. 358-363.

4. Ляшенко Н.А. Предмет рішень Європейського суду з прав людини /Н.А. Ляшенко // Часопис Київського університету права.- 2015.- №4.-С. 374-378.

5. Ляшенко Н.А. Отображение решений Европейского суда по правам человека в правовой науке и судебной практике по делам, связанным с правом на проживание /Н.А. Ляшенко // Часопис Київського університету права.- 2016.- №1. - С. 342-345.

Статті в іноземних виданнях

6. Lyashenko N.A. The subjects of the decision of European Court of human rights /N.A.// Lyashenko Evropsky politicky a pravni diskurz. -2016.- №3. -P.27-30.

Статті в інших виданнях

7. Ляшенко Н.А. Чи відповідають зміни, які пропонуються до Цивільного процесуального кодексу України Європейській конвенції про захист прав лю-

дини та основоположних свобод /Н.А. Ляшенко //Цивілістична процесуальна думка. -2015. -№1.- С.37-40.

8. Ляшенко Н.А. Решение Европейского суда по правам человека как основание для пересмотра решения национального суда Верховным Судом Украины и его исполнение: актуальные вопросы /Н.А. Ляшенко //Цивилистическая процессуальная мысль. Международный сборник научных статей. Выпуск 5 (2) «Гражданский, хозяйственный (арбитражный) процесс» / Под ред. д.ю.н., профессора, заслуженного юриста Украины С.Я. Фурсы. - К.: Алерта, 2016.- С.369- 377.

Тези наукових доповідей

9. Ляшенко Н.А. Діяльність Європейського суду з прав людини та її значення і роль для правової системи України. /Н.А. Ляшенко // Проблеми та стандарти захисту прав людини в Україні: матеріали Міжнарод. наук.-практич. конф. (м. Львів, 14-15 серпня 2015р.).- Львів: Західноукраїнська організація « Центр правничих ініціатив», 2015. – С.36-39;

10. Ляшенко Н.А. Значення рішень Європейського суду з прав людини для правої системи та цивільного судочинства в Україні /Н.А. Ляшенко // Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування: матеріали Міжнарод. наук.-практич. конф. (м. Київ, 10-11 вересня 2015р.).- К.: «Центр наукових правових досліджень», 2015.- С.46-50;

11. Ляшенко Н.А. Вплив прецедентів Європейського суду з прав людини на практику Конституційного Суду України: актуальні питання /Н.А. Ляшенко // Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства: матеріали Міжнарод. наук.-практич. конф. (м. Київ, 8-9 квітня 2016р.).- К.: «Центр наукових правових досліджень», 2016.- С. 25-28;

12. Ляшенко Н.А. Рішення Європейського суду з прав людини та їх вплив на цивільне судочинство в Україні /Н.А. Ляшенко // Нотаріат, адвокатура, суд, виконавче провадження: актуальні проблеми: матеріали Другої між народ. наук.-практич. конф. (25 березня 2016р.). – К.:Алерта, 2016.- С.288-289.

АНОТАЦІЯ

Ляшенко Н.А. Застосування практики Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних справ. - На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. - Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2016.

У дисертації розкрито сутність всебічного впливу практики ЄСПЛ на правову систему України, судочинство та цивільне судочинство, зокрема. Розкрито поняття «Практика ЄСПЛ» і запропоновано його сприймати в широкому сенсі: з урахуванням його структури, процедури, принципів діяльності, рішень і навіть окремих правових позицій суддів цього Суду. Поряд з позитивним досвідом запропоновано враховувати й окремі суперечливі позиції цього Суду як в справах, що стосуються України, так і по справах інших країн. Визначено проблемні питання під час всебічного виконання рішень ЄСПЛ, зокрема, щодо перегляду справ Верховним Судом України і запропоновано надати йому коорди-

нуючу роль в сфері виконання рішень ЄСПЛ. На базі практики ЄСПЛ встановлено недосконалості чинного цивільного судочинства та критично проаналізовано тенденції з удосконалення ЦПК, а також визначено шляхи підвищення відповідальності суддів України, щоб поліпшити якість цивільного судочинства і захист прав осіб. Серед головних проблем сучасного цивільного судочинства визначено впровадження адвокатської монополії на представництво інтересів в судах, наявність істотного судового збору, недосконалість норм ЦПК на предмет застосування принципу змагальності, права бути вислуханим і почутим тощо.

Ключові слова: права людини, практика, рішення, цивільний процес, цивільне судочинство, цивільна справа, правова система, суддя, адвокат, Європейський суд з прав людини, Верховний Суд, Конституційний Суд.

АННОТАЦІЯ

Ляшенко Н.А. Применение практики Европейского суда по правам человека при рассмотрении судом гражданских дел. На правах рукописи.

Диссертация на соиска

гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, 2016.

В диссертации раскрыта сущность всестороннего влияния практики ЕСПЧ на правовую систему Украины, судопроизводство и гражданское судопроизводство, в частности. Раскрыто понятие «Практика ЕСПЧ» и предложено его воспринимать в широком смысле: с учетом его структуры, процедуры, принципов деятельности, решений и даже отдельных правовых позиций Судей этого Суда. Наряду с положительным опытом предложено учитывать и отдельные противоречивые позиции этого Суда как в делах, касающихся Украины, так и по другим делам. Определены проблемные вопросы во время всестороннего выполнения решений ЕСПЧ, в частности, относительно пересмотра дел Верховным Судом Украины и предложено предоставить ему координирующую роль в сфере исполнения решений ЕСПЧ. На базе практики ЕСПЧ установлено несовершенство действующего гражданского судопроизводства и критически проанализированы тенденции совершенствования ГПК, а также определены пути повышения ответственности Судей Украины, чтобы улучшить качество гражданского судопроизводства и защиту прав человека. Среди главных проблем современного гражданского судопроизводства определено внедрение адвокатской монополии на представительство интересов в судах, наличие существенного судебного сбора, несовершенство норм ГПК на предмет применения принципа состязательности, права быть выслушанным и услышанным.

В статьях 332, 333 действующей редакции ГПК и в проекте новой редакции ГПК предусмотрено, по общему правилу, что лица не уведомляются о рассмотрении дела кассационной инстанцией. Так же, без уведомления лиц рассматриваются дела о принудительном проникновении в жилье или другое владение лица (ч. 2 ст. 376 ГПК), о временном ограничении должника - физического лица или руководителя должника - юридического лица в праве выезда за пределы Украины (ч. 2 ст. 377-1 ГПК) и эти нормы и в проекте ГПК не претерпели изменений. Они противоречат принципу гласности и открытости судебного

го разбирательства (ст. 6 ГПК, ст. 129 Конституции Украины) и Конвенции, которая гарантирует лицу право на справедливое судебное разбирательство.

Усовершенствование гражданского судопроизводства должно осуществляться на базе научнообоснованных и публично выверенных предложений, которые будут основываться на достижениях теории гражданского процесса, учитывать как практику Европейского суда, так и решения Конституционного, Верховного и других судов Украины. Если усовершенствовать правовую систему Украины только на основе решений ЕСПЧ, то это может привести к фрагментарному изменению норм законодательства, что в свою очередь может повлечь разбалансированность ветвей власти, фрагментарному усилению тех или иных институтов гражданского процесса и другим непредсказуемым последствиям. Разделяя мнение о необходимости создания Национальной стратегии Украины в сфере прав человека акцентируется внимание на том, что многие институты государственной власти уже претерпевают кардинальные изменения без определения стратегических направлений усовершенствования, учета вопросов координации между ветвями власти, ведомствами и должностными лицами, в частности, исполнительная служба, адвокатура, суды и др..

Ключевые слова: права человека, практика, решение, гражданский процесс, гражданское судопроизводство, гражданское дело, правовая система, судья, адвокат, Европейский суд по правам человека, Верховный Суд, Конституционный Суд.

ANNOTATION

Lyashenko N.A. The practice of the European court of human rights in civil cases. - As manuscript.

Thesis for scientific degree of candidate of juridical
civil law and civil procedure; family law; private international law. -
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2016.

The thesis reveals the essence of the full impact of ECHR on the legal system of Ukraine, legal proceedings and civil proceedings, in particular. Opened the term "practice of the ECHR", taking into account its structure, procedures, principles, activities, decisions, and even separate legal positions of the judges of the Court. Along with the positive experience and asked to take into account some contradictory position of the Court in cases relating to Ukraine, and in other cases. Identified problematic issues during the full implementation of ECHR decisions, in particular concerning the review of cases by the Supreme Court of Ukraine and asked to give it a coordinating role in the execution of the ECHR judgments. On the basis of the practice of the ECHR found the imperfection of the current civil proceedings and critically analyzed the trend of improving the Civil Practice Act, as well as identify ways to increase the responsibility of Judges of Ukraine to improve the quality of civil justice and protection of human rights. Among the main problems of the modern civil procedure determined implementation of a law monopoly on representation in the courts, the presence of significant court fee, the imperfection of the norms of the Civil Practice Act for the application of the adversarial principle, the right to be listened to and heard.

Articles 332, 333 and the current version of the Civil Practice Act in the new draft of CPA provides, as a general rule that a person is not notified of the appeal

instance proceedings. Just without notifying parties consider cases of forced penetration into housing or other property of a person (part 2 of Article 376 CPA.), A temporary restriction of the debtor - natural person or the head of the debtor - legal entity the right to travel outside Ukraine (Part 2. Art. 377-1 CPA) and the rules in the draft CPA have not changed. They are contrary to the principle of transparency and openness of the trial (Art. 6 of CPA, art. 129 of the Constitution) and the Convention, which guarantees a person the right to a fair trial.

Improvement of civil procedure should be carried out on the basis of scientifically verified and public offerings, which will build on the achievements of civil process theory, take into account both the European Court and the decision of the Constitutional, Supreme and other courts of Ukraine. If you improve the legal system of Ukraine only on the basis of the ECHR judgments, it can lead to fragmented change of the legislation, which in turn can lead to imbalance of powers, strengthening the fragmented or other institutions of civil process and other unforeseen consequences. Sharing the opinion of the need for a National Strategy of Ukraine in the sphere of human rights focuses on the fact that many of the institutions of state power is already undergoing fundamental changes without main strategic areas of improvement, taking into account issues of coordination between branches of government, agencies and officials, in particular, the executive office, the legal profession, courts, etc. ..

Keywords: human rights, the practice, the decision, civil procedure, civil cases, the legal system, the judge, the lawyer, the Civil Practice Act, the European Court of Human Rights, the Supreme Court, the Constitutional Court.